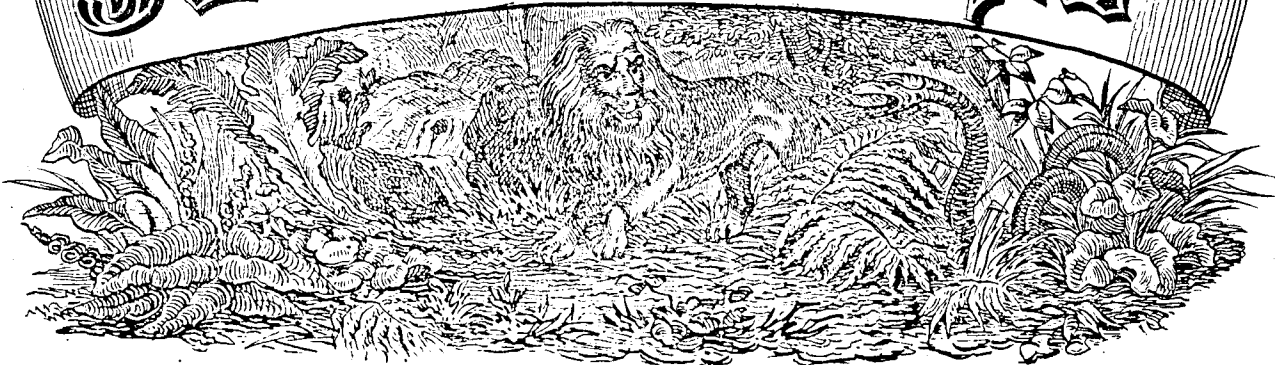

Жизнь и Природа

JURNAL

ЦЕНТЪРЪ РЕШИДИРЕА ШТИИЦЕЛОР НАТЪРАЛЕ ШИ ЕСАКТЕ,

în toate clasele.

Pedigeatîș

de

Profesor Doktor Івліѡ Баран.

№ 27.

(Англ. интііш)

Бскаремті.

Ізліе 15, 1856.

Konpindepe: Despre înfășinua nădșpilor. — Ksestisnî Agrikole. — Komunikațiunî utiunîșive mîș.

Despre înfășinua nădșpilor asșnra șmezelii și fertilitățușii nămîntășlî.

Meteorologia saș utiunua fenomenelorș fi-
sice че se șrmeazъ în aerș, ачеастъ utiunуъ къ
totăлș modernъ, ne—a deskisș o lăminъ mare а-
șșnra лăкрșpilorș че се șrmezъ în toate zilele.
Întp'adevъrș, Meteorologăлș не poate șъ хотъ-
paskъ mai 'nainte și șъ zikъ: în zioa kștare ва
ploa saș ва fi șnș vîntș opî seninș, прекъмș fakș
Kalendariștii nostri kapî detepminezș mai 'nainte
toate opеле și minștele аnăлș, нар' къ арș fi
лăatș parte în konsimăлș черялș. Anoi Kalenda-
ristii не meritezș mai măлș konsienуъ kîndș vor-
beskș despre dekpetеле черялș, прекъмș și Жър-

nalistii kîndș vorbeskș despre intențișnea kabî-
netelorș nămîntешti. Dar utiunua не се окъпъ
къ шарлатанismăлș ničî къ еșаșeragișni. Meteo-
rologiешa не се глоріșfeazъ а ziche: în zioa kștare
variabilș, seninș къ ploi, а doșa zi kaldș dar
dimineaua șnș spîrș simuitorș; niște fpașe kapî
se penetș mai în toate feșele kalendarelorș, însъ
Meteorologia kаștъ а fache лănuși observațișni
șnpe а kîștira utiunua kondițișnilorș atmosferiешe
а znei țpъrî, adekъ șъ utie kape înfășinде геo-
grafiешe și lokale detepminezș gradăлș кълđpъii
че domnește vara în ачеастъ țаръ și gradăлș

frigărilor iernii. Ea dobîndemte s'z utie kîte zile de ploaie, anș peste anș, are c'tare țarș, și kare este akolo k'ț'țimea de ploi, anș peste anș, kare kade akolo ne anș? kare vîntșrî konstante dominș akolo? kare adkș zsk'čizne și kare zmezealș? Anoi utiindș toate ačestea, utiinșa poate s'z hotșraskș gradșlș și k'alitatea fertilit'ții znei ț'p'ri, și în raportșlș ačesta kombinîndse kș ate utiinșe Natșrale, devine de zneș ajștopș mare și p'ternikș pentș toate întrepinderile agrikoле. Eatș zneș esemplș: utiinșa Botanikș aratș kș vișa țere o klimț znde vara domnește zneș gradș mare de k'ldșrș de și earpa frigșlș ajșnșe akolo la zneș gradș mare, ne kîndș în ț'p'rie znde k'ldșra nș ajșnșe vara la zneș gradș însemnatș, kș toate kș earpa nič'i frigșlș nș e mare, akolo vișa nș rezmește și nș ese viň bșň. Meteoroloșia kombinîndse akșmș kș Botanika hotșraute kș, s. e. în Irlanda znde k'ldșra nș ajșnșe vara nič'i odatș la gradșlș 28, ț'karș kș și earpa frigșlș nș ajșnșe akolo la gradșlș 20°; akolo în zadarș arș planta ține—va vișe, k'č'i nș va rezși; strșșrși arș prodșce ouetș ear nș viň, ne kîndș la noi în Romșnia de și earpa frigșlș ajșnșe kîte odatș la gradșlș—25°, dar fiindș—kș vara k'ldșra ajșnșe de m'late—orî la gradșlș 24 niň la 28° de ačeea vișe noastre se bșkșrș de strșșrși d'č'li și k'łtorii Bakșșlși, se dektezș kș zneș viň bșň.

Importanșa Meteoroloșiei este imensș, k'č'i nș e o ramșrș de vr'o întrepinde agrikoл și kiarș indșstrialș kare s'z nș deninde de rezștatele meteoroloșice. Altș—datș vomș borși mai m'ltș despre ačesta, dar în artikolșlș presinte vomș da o provș kîț de importantș este utiinșa ačesta pentș o kestisne sočialș kare la prima vedere se pare kș e foarte departe de dînsa.

Kestisnea sočialș despre kare vorșimș akșmș este čea zpmștoare: oare este de folosș ka s'z ț'emș mereș p'đșp'rie karî se aflș în domenzlș nostșrș, ka s'z kișitig'mș lokșlș lorș pentș agrikołtșrș (k'łșra țerealelorș) și totș deodată lemnele lorș pentș fokș și konstr'k'șizne? Sîntș inkpedinșatș kș azzindș ține—va ačesta, o s'z se mire: kșmș se poate ka s'z fie inkș vr'o indoealș la ačeastș întravare? mi va p'șșunde

kș nerreșitș țrevșe s'z ț'emș p'đșp'rie kîț se poate de m'ltș. Ačesta vedemș la noi și în praktikș în toate zilele. Čine are o p'đșp'rie, se silemte s'o vînzș la întrepinșștorii karî în p'đșini anî o taie. Dșne kîte—va timș p'đșp'riea s'a f'k'č'ț nev'zștș, a țrekșț prin komșp'rie kapitalei, și așa țrekș p'đșp'rie noastre, zna dșne altă, prin toporșlș țetorșlș kș o penezičisne est'raordinarș. Proprietarșlș nerreșitș kș are zneș folosș momentanș de ačeastș operacișne, dar s'z obser'v'mș akșmș daka p'șbl'kșlș, țeara și kiarș elđinsș—și are din ačeastș p'ročedșrș zneș folosș dșrabilș și statornikș? S'z vedemș akșmș dakș țereea p'đșp'riorș, f'p'ș sistemș, f'p'ș čirkonspek'čizne pentș viitorș, p'are și inkonvenienșe și kiarș perikoле marî pentș țeara znde se aflș ačeastș manie d'a ț'zia p'đșp'ri f'p'ș sistemș și kalkșle.

Înainte kș kič'i—va anî, vestitșlș Natșralistș Aleksandrș de Hșmboldș era čelș d'întiș kare a zisș kș: prin țolșrea ț'p'riorș și mai kș seamș a vîp'șp'riorș m'șnșlorș de p'đșp'ri če se aflș akolo, o s'z ese țrei marî inkonvenienșe pentș țeperezivnile viitoare adekș lînsa de materii komb'șstibile, lînsa de apș și evenimente elementare nenoročite.

S'z esplik'mș ačesta:

1—iș. Prin țereea p'đșp'riorș f'p'ș sistemș, ese lînsa de materii komb'șstibile, k'č'i o p'đșp'rie nș krește kșpîndș la zneș lokș kîndș omșlș o taie. În țrei, natș anî taie zneș omș o p'đșp'rie, ne kîndș într'o s'z de anî ea krește la lokș, fiindș kș akșmș lînșemte zmșra și arborii tineri karî inčenș s'z esș, se desvolatș kș o mare greștate. De ačeea în toatș Eșropa țereea p'đșp'riorș se zp'meazș kș sistemș, adekș p'đșp'riea este imutșp'uitș în 60 de ț'p'ri saș seksizni. Înt'zneș anș nș e permisș a ț'zia mai m'ltș de kîț o sek'čizne, adekș arborii čei mai v'țp'ini l'zșindș ne čei tineri, din kare omșlș nș poate s'z aičș nič'i zneș folosș pentș fokș, ka s'z kreaskș. În astș modș p'đșp'riea nș se ispr'vemte nič'i odatș, k'č'i kîț taie ne d'o parte, krește ne d'altș parte la lokș și prin zp'mare toatș sočietatea omeņeaskș nș poate fi ameninșatș de lînsș de komb'șstibile în viitorș.

2—lea. Lînsa de apș. Eatș če zice Hșm—

boldă despre această. Frânzele arborilor esală (skotă) o mlațime de zmezeal, adek vapore de apă. Această zmezeal rămâne în aer, și kindă vină întări, o pșnindente în diferite direkțiuni; apoi kindă această zmezeal s'a adănat în aer prea mult, atânci ploa. Dar afară de această arborii, prin zmeza lor protejează pșmintă d'o kăldură prea mare, prin zmare fakă kă pșmintă nă perde atît din zmezeala sa de kîț kindă ară fi esnășă lăminei soarelă. De aceea în țările unde sîntă pșări, isvoarele nă se zșkă, rîșile kșrgă pline de apă, și kă drentă kșvintă țrană kare are kîmpă să în vale, privește mșșii vecină kă adăktori de ane pștră kîmpă lă.

Dăne ce Hșmboldă a făktă aceste observațiuni desure relațiunile intime ce există între pșări și isvoare, mșșii s'aș okșnată kă această kștișne foarte importantă pentră țenăă zmană, kșii negreșită omăă se află așii intr'o alternativă foarte țenantă, adekă ne d'o parte imșșuirea oamenilor ne pșmintă, și silente a kșta să țreaskă spațiale destinată pentră kăltura țerealelor ne pșmintă, prin zmare a skîmă pșări și ale lokșri neareale, în kîmpări de țereale; apoi ne de altă parte și se înșșușează opinișnea lă Hșmboldă: kă ție-rea pșărilor amerinșă a zșka pșmintă, prin zmare amerinșă omăă de lipsa zșii obiektă (apă) fără kare nă poate să existe. — Mșșii din Natșraliști aș adănată pșșatatele observațiuni-loră făkte șpre această skonă în diferite țări ale pșmintă. Eată zșele dint'rîșele:

Valea Aragua în Amerika meridională a arștată zșă esenșiale foarte kșriosă nîșă la ce gradă depinde imșșuirea și imșșuirea așii, din imșșuirea și imșșuirea arborilor. Această vale este pretșindenea inkonșrată de mșșii, unde se află o mlațime de isvoare și de pșae, kară toate se skșrgă zșă în vale și formează zșă lakă, kare n'are skșrdere și nșmaș prin esalațișni de vapore de ane din toate zilele, șkoate pșosșă și așă rămâne în ekșilăbră. Apoi s'a observaț kă din anăă 1555 kindă 'l-a deskoperiț Oviēdo nîșă la anăă 1800 kindă 'l-a vșzșă Hșmboldă; această lakă a skșzșă din nivelașă lă kă çinșii saș șase nișoare

și s'a petășă din malșile sale kă maș mlațime (angleze). Aceste efekte remarkabile, totă voiațișrii le kontribue la țereă pșărilor ce s'a zmată în această lokă nekontenită, în aceste țrei sekăle. Dar kindă la inșenșășă sekolăăi aktăă, pșșelăă de independinșă a inșenșă în Amerika meridională, kare a prodășă kă lăkrș-rișe agrikole s'aș pșșită și kă ele imșșureșă și țereă pșărilor în benefișiale agrikăłșrei (șpre a kîșșiga lokă) atșnșii pșărișe ținere aș inșenșă să kreaskă; de atșnșii inkoa în kșrșă de o žmățate de sekolă, lakăă din noș s'a mșrită și a kreskă.

În Marmato ear în Amerika meridională în Provincia Iorayan, s'a observaț dăne ție-rea penede a pșărilor, o skadenșă mare a rîșilor în kîț, în doi ană morile dăne rșri n'aș maș pșășă să zșmele și oamenii vșzindă kă kă toate kă kățimeă ploilor nă s'a imșșuină, ana s'a imșșuină intr'atita, s' aș șperiată și aș șpirată: Ce să facem kă să nă perdemă ana? Șpre țerșare, aș făktă o leșe kă nimini să nă țae kîșș-va ană arborii din pșări. Și eată kă inșetăă kă inșetăă ana a inșenșă să se imșșușează și rîșile aș inșenșă să kreaskă din noș.

La Rio-Ianciro (kanitala Brasiliēi) s'a observaț o çirkumstanșă analogă. Așemenea observațiuni s'aș făktă și la Madeira kare, la deskoperișea ei era o țară foarte fertișă, ne kindă akșmă, dăne ce s'a țiată akolo o parte mare de pșări kare o akopereă, klima acestei inșale este multă maș zșkată și fertișitatea ei multă maș pșșină zșă kă atșnșii; kiară Scorridos, zșă rîș navigabilă de atșnșii, akșmă s'a zșkată. Vșzindă această, Portșrezii aș dată akșmă ordine kă nă e permisă nimăă să țae arborii kare se află în vecinățateă isvoareloră și pșărilor.

Nîșă la ce gradă arborii sîntă kanabili a zșă aerăă prin esalațișnea de zmezeal kare ese neinșetată prin frânzele loră, o vedemă la vestiișii arboriș poroșii din inșșala Ferro (șna din inșșalele Kanarișe). Așșii arboriș sîntă totă de șna învelișii intr'zșășă poră formată de zmezeala aerăă kare o atrăă kătre dîșșii, apoi înriță această zmezeal așă de iste, în kîț

impresionabilă trăsătură loră căreie totă de zna o cățugime mare de apă ca kindă ară toarna cipe-va mială apă pe arbori. Apoi fiindă că pe d'o parte arborulă îngrite apă, mi pe de altă parte atrape vaporă saă abări de apă din aeră, de aceea acesă cărioși arbori se înfrumusează par' că staă în mizlocaă unei cascade de apă într'ună aeră plină de nori gromi. În țeara aceasta, arborii acesăia formează pentru locșitorii, isvoare neînchetate și sântă foarte prețzite. Eată aici ună esemplă pînă la ce gradă arborii sântă în stare a esepșa o înfrumuseț așșăra zmezelii aerulăi.

Olandezii kindă aă mătă în posesiunea loră însălele Phlippine, din egoismă, aă țiată acolo o maldime de arbori prețioși (de cășoare, de skorșșoare ш. ч. л), că акопă d'a sși prețză acesăoră artikole cățate în Европа și care le vindeaă nămai ei singuri (în monopolă). Ună efektă immediată aă acesăi лăкръри варбаре și egoistice ера, că клима admirabilă a аcesăoră însăle fericitе mai 'nainte, s'a strikată pe зрмă că totăлă și о зскъчигне несșпортавилă do-mina acolo.

De kindă s'a immaldită țереа пăдріloră în Provence (în Franța), s'a immaldită acolo și еșіреа зрапанелорă înсăчіте de neată (șrindine).

De kindă frumoasеле пăдрі че інкоронаă mai 'nainte мэншії din Tirol, s'a stinsă prin топорăлă оameniloră, de аțăнчі клима чеа дăлче de mai 'nainte din nordăлă Italiei, s'a аțăगतă că о кăлăдрь și о зскъчигне непăкăтъ. Bedemă dar de аічї кă стареа вегетаціегіеі иейă църі, інфлăиндеазь și аșșăра клімеі църіloră інвечинате! Тіролăлă інфлăиндеазь аșșăра Italiei!

În desertoле челе nисіоасе din Afrika, пэ плот нїчї odată, къчї acolo ună арборă este ună обіектă некъносқтă. Apoi într'adeвърă, че folosă арă адыче плоаеа acolo? Че admirabilă Проведіндэ! Нїчї о пікăтърă de плоае пэ каде інзадарă не пэмінтă!

Германіеа în тимпăлă лă Tacitus a fostă аконеритъ neste totă, de пăдрі nemърқиніте. Kindă чїтимă în аcesăă аstopă деспре клима Германіеі de аțăнчі, ажнуде а не імаціна кă чїлімă деспре дескріея клімеі Siberiei; атітă de аșșăра а fostă аțăнчі клима în Германия. Аічї акэмă чївілізаціегнеа а індăлчїтă клима інкăлзіндă тем-

ператра prin țереа иейă пърці а ачелорă пăдрі цигантиче че аконереа аțăнчі neste мъсърă тоатă сșнрафата Германияі діндă-ї шї о зме-зеалă neste мъсърă.

Дар шї църіле класиче din лăмеа антикă конфирмеază ачeastă фантă.

În тимпăлă Domniei Ізраеліціloră în Palestina, ачeastă царь ера vine локшитъ și fericitъ „unde кәрдеа рїсрі de ланте шї мїере“ (прекъмă зиче Библиа). Акэмă Palestina a devenită o mare пăстie, нэнмаі нелокшитъ dar шї клима локлăи s'a скимбатă кăлoлă снре рăă; нăмай петри, нисинă, ună пэмінтă nepoditoră шї о кăлăдрь не-сșпортавилă гăсеште воіаціорăлă în ачеле локъри, шї din мърімеа sa de mai 'nainte 'а remasă нăмай maiestatea nenорочіеі шї сșвеніреа глоріеі sale din тимпăриле trecutе. Дар кășса de че s'a інрăтъціитă інтр'атїта клима Palestinei, este інвазіегнеа варбаріloră în май мăлте ріндрі, а-дăкіндă devastацигні prin feră шї fokă, аțăнчі аă оторитă не локșіtorіи ачелеі църі шї аă десрă-дъчинатă frumoasеле ei пăдрі.

De kindă s'aă țiată пăдріле каре, în тимпăриле античе аконереа мăнтеле *Іda*, s'a nepdтă рїлă Romanilor, de каре vorbesкă Astorіи чеї веки. Apoi шї în тоатă Елада vestită în антикитате pentru мaldимеа de isvoare каре posedа, акэмă ачeastă țеарă are o клима зскатъ шї isvoarele ei s'a immaldinată, de kindă аă țiată арборіи карі proteжаă аcesе isvoare.

Валеа не лінгă рїлă Tiber, аурапe de Roma каре, дэне новестіеа лă Plinius, a fostă odată валеа чеа май frumoasă din лăме, fericită în даръриле Натрелі apoi шї декоратă кă палате шї alte frumoase лăкръри але чївілізаціегнеі, акэмă о гăсимă de totă пăстїиш шї аконеритъ кă тписте рșине în каре domnește о țечере de moarte, fiindă кă нїчї о зрмă de вегетаціегне пэ се vede, нїчї ună гласă de вр'о шїндэ vie пэ се адыде acolo. Кășса аcesăи skимбърі marі este, кă дэне че s'a дешепtată ачeastă вале 'нanteа се-кăлiloră d'a si локșинга оameniloră, шї арборіи аă лиситă, аțăнчі лисіреа de змєрă а gonită пэ періле, s'aă депърtată шї сқмнеle пікăтъри de рооș шї de плоае, шї аша s'a skимбатă о царă de вăкріе інтр'о вале de moarte!

3-леа. *Evenimentele elementare denindă*

ear nînz ла знѣ градѣ де презинца саѣ де ас-
синца арборилорѣ. Обсерваціѣні пенетате аѣ а-
рѣтатаѣ, кѣ ин цѣрїле пѣдѣроасе, пѣнѣмаї кѣ роѣа
каде маї кѣ прїсосѣ шї плоаеа маї десѣ, апої
шї пїатра (грїндїна) шї зрагане маї се їнтїм-
пль маї парѣ. Їн ачесте цѣрї, електрїцитатеа ае-
рѣлїї este маї moderatѣ, де ачееа нїчї фїртїні
кѣ тѣнете нѣ с'арѣтѣ аша десѣ; дар дѣне че с'аѣ
тїатѣ пѣдѣрїле, зрагане, грїндїнї шї 'некѣчїзнї
с'аѣ арѣтатаѣ маї десѣ. Їн рапортѣлѣ 'некѣчїзнї-
лорѣ каре се ївекѣ адесе-орї їн цѣрїле десноїете
де пѣдѣрї, Александрѣ де Хѣмболдѣ, еспїкѣ а-
честѣ феноменѣ їн модѣлѣ зрїмѣторѣ: Кїндѣ знѣ
мѣнте este аконерїтѣ кѣ арборї шї тѣфе, атѣнчї
кѣтѣдїмеа де апѣ каре кате аколо кїте одатѣ
прїн плоїле ренезї шї тарї, нѣ се скѣрѣе їндатѣ
жосѣ ла поалеле мѣнтелї, кѣчї арборїї шї тѣфеле
формезѣ знѣ зѣгазѣ натѣралѣ їн контра ачестїа;
де ачееа тѣкарѣ кѣ орї кїтѣ де маре арѣ фї кѣ-
тѣдїмеа де апѣ че а кѣзѣтѣ прїнт'о плоае ре-
педє, ачєастѣ апѣ се скѣрѣе жосѣ їнчєтѣ шї нѣ
продѣче їн вале о ренедє змїлтѣсѣрѣ дїн апеле
рїѣрїлорѣ саѣ лакрїлорѣ. Дар знде мѣнтеле е
голѣ шї десноїат де вецетадїзнї, аколо тоатѣ кѣ-
тѣдїмеа апєї де плої каре а кѣзѣтѣ пе вїрѣшѣ,
їндатѣ кате жосѣ кѣ маре ренезїчїзне, адѣкїндѣ
кѣ sine шї о парте дїн пѣмїнтѣлѣ мѣнтелї, де
ачееа vedemѣ їн ачємїтї мѣнїї нїште верїї а-
дїнчї зѣпате дїн вїрѣшѣ нїнѣ ла поалеле мѣнтелї
Апої апа кѣзїндѣ кѣ о астѣ-фєлѣ де ренезїчїзне
дѣпѣ о плоае їнsemнатѣ, їндатѣ змїлтѣ рїѣрїле прїн
кѣтѣдїмеа єї шї кїарѣ прїн кѣтѣдїмеа пѣмїнтѣ-
лїї каре а кѣратѣ шї каре астѣпѣ пасадїлѣ рїѣ-
рїлорѣ шї прїн зрїмаре продѣче 'некѣчїзнї маї.
Еатѣ де че лїпсїреа пѣдѣрїлорѣ їн цѣрїле мѣн-
тоасє, пе де о парте продѣче зскѣчїзнї, еар пе
де алта 'некѣчїзнї маї дїн тїмнѣ їн тїмнѣ.

Їн Елвєїеа, зїче Dr. Balfour, мїте тоатѣ
лѣмеа кѣ знде аѣ десноїатѣ мѣнїї де арборї, а-
коло рїѣрїле с'аѣ зскатѣ шї 'некѣчїнїле се їнтїм-
пль foapte десѣ.

Цѣранїї дїн цїнстѣрїле орїентале їн Англїа
се вайтѣ, кѣ де мѣлте орї фїнѣлѣ лорѣ е 'некатѣ
кѣ тотѣлѣ, де кїндѣ с'а десноїатѣ мѣнїї дїн пре-
цїѣрѣлѣ лорѣ. Дар пе їнссла St. Helena с'а вѣ-
зѣтѣ дїн контра кѣ пе кїндѣ с'а їмѣлїїтѣ план-
тацієнїле арборилорѣ пе ачєастѣ їнсслѣ, кѣлѣдѣра

estraordinarѣ че а domnitѣ маї 'nainte аколо,
с'а temperatѣ шї тотѣ де одатѣ 'некѣчїзнїле шї
зраганеле vestite де маї 'nainte каре аѣ datѣ а-
чємїтї їнсслє, їнкїсоареа лїї Наполеонѣ, о ре-
пѣтацієне аша де реа, акѣмѣ с'аѣ рѣрїтѣ мѣлѣ.

Їннѣ їнссла Ascension с'а обсерватѣ кѣ знѣ
фрѣмосѣ їсворѣ каре се афла їн поалеле знѣї
мѣнте аконерїтѣ кѣ пѣдѣрї, дѣне че аѣ тїатѣ пѣ-
дѣрїле мѣнтелї, їсворѣлѣ с'а фѣкѣтѣ певѣзѣтѣ; дар
несте кїцї-ва апї, дѣне че мѣнтеле немаї фїндѣ
атїнссѣ де мїнїле омѣлї, с'а аконерїтѣ еар кѣ
пѣдѣрї, де атѣнчї їнкоачє їсворѣлѣ а їнчєпѣтѣ дїн
ноѣ сѣ їсвораскѣ кѣ їмѣлѣшѣгарє.

Este кѣрїосѣ а vedea їн онѣрїле лїї Plinius
о fantѣ чїтатѣ контрарїѣ; елѣ зїче кѣ: кїндѣ ар-
мадїеа лїї Kasander їн кампанїеа дїн Хемосѣ
(Балканѣ) а тїатѣ арборї спре с фачє fortїfїка-
цієнї, аѣ вѣзѣтѣ кѣ їсвоареле есѣ де сѣѣ арборїї
тїаїцї. Дар орї-кѣмѣ, ачєастѣ fantѣ сїнѣратїкѣ
рапортатѣ де Plinius нѣ поате сѣ слѣбеаскѣ ва-
лоареа чєлорѣ-л-алте обсервацієнї сѣсѣ нѣмїте каре
аѣ datѣ знѣ рєсѣлатѣ контрарїѣ.

Їн Indostanѣ, їн ачєастѣ цєарѣ фабѣлоасѣ
знде шї феноменеле метеорологїче се арѣтѣ їн
дїмєнсієнїї естраордїнаре шї пїрантїче, vedemѣ
кѣ їн зпеле провинчїї, кѣтѣдїмеа плоїлорѣ каре
каде neste апѣ, este де доѣл-зєчї де орї маї
маре де кїтѣ їн алте провинчїї, шї с'а обсер-
ватѣ кѣ кѣтѣдїмеа лемнелорѣ че се афлѣ їн а-
чєсте провинчїї, се потрївєште кѣ дїферїнда кѣтѣ-
дїмїлорѣ плоїї дїн ачєсте дїферїте цѣрї. Адєкѣ:
о провинчїе, де доѣл-зєчї де орї маї богатѣ їн
пѣдѣрї, арє шї о клїмѣ де доѣл-зєчї де орї маї
змедѣ.

Пїнѣ дєвнѣзї а domnitѣ шї їн Indїеа знѣ
barbarismѣ nepardonabilѣ їн рапортѣлѣ тїєрїї ар-
борилорѣ. Еатѣ че зїче деспре ачєаста канїтанѣ
Harvey (Англєзѣ): Їнтр'о зї їнтрїндѣ їн мара-
зїлє де лемне де фокѣ каре фѣрнїсорї (контра-
кцїї) даѣ pentрѣ ошїре, апѣ вѣзѣтѣ кѣ а тїєїа
парте шї маї мѣлѣ дїн ачєсте лемне єра де
атласѣ шї алте лемне де мобїле дїн чєле маї
прегїоасє, маї прегїоасє їнкѣ шї де кїтѣ палї-
сандрѣ! Сѣ-шї їмажїне чїне-ва акѣмѣ знѣ ба-
талїонѣ де soldaцїї фєрїндѣ їн тоате зїлєлє зѣпа
лорѣ кѣ лемне де палїсандрѣ шї де атласѣ! Дар
де ла анѣлѣ 1844, де кїндѣ їнтїашї-datѣ а а-

dasă de la India doăz măji de guttaperca (zăn felă de gumiastikă) în Europa, unde aș răsiti achestă materială foarte prețiosă pentră felărimii de indăstrii, de atănci aș prăpădită în India 270,000 arbori de guttaperca nămai ka să skoată săkălă loră ce devine elastikă kîndă se răchemte. Oare este akămă de mirare ka achestă nimicire oarbă a arborigloră, a înrăstărită în ziele lokări klima Indiei într'atita în kîtă lokătorii dint'r'o provinție mare de akolo (d'o întindepe de 50 mile Anglezeshi) cherăz a o prărsi kă totălă din kăzăza lîmsei de apă!

O asemenea fantă negreșită kă n'a năstă lînsi d'a trăce așnăra loră preokăpațiunii seprioase în kăzăza achestă. Astorităzile Anglo-Indiene din Indostană, supre cherkare aș închenăstă kă kîțivă anii înainte, a face akolo plantațiunii de arbori și de prădări tînepe. Astorităzile Britanice a înkărațiată și pe Indieni kă felărimii de aștoare și de distinkțiunii onorifică în achestă întrepîndepe. Indienii planteză mai kă

predilekțiune arborigloră de mirdale. Pînă akămă pesătatălă a fostă foarte îndestărtoră. Nă nămai kă keatșelime plantațiuniloră s'aș skosă kă prisosălă dîndă și beneficiră, ba înkă inflăințele făkătoare de bine ale achestoră plantațiunii noăe așnăra îmăzătăzirei klimei, s'aș arătată într'ăpă modă foarte remarkabilă.

Amă dar, pesătatălă tătloră achestoră cheretări a arătată kă lețile Natărei și ale civi- lizațiunei se află kîte odată într'o kolizăne; kă omălă în lăkrăriale sale așnăra pămîntălă să nă fie totă de zăna inspirată de ideii foarte mărșinite și eroiste, și kîndă vrea să stărneaskă din pămîntă toate lăkrăriale kare i se nară kă nă-i sîntă de folosă, atănci elă să nă esploteze kă o mare aviditate cele folositoare! Șnă sistemă mikro- nimosă și neprevăzătoră îi va adăce negreșită mară vătăzări. Din kontra çenepositătea omălăi kătre semenii săi ka și kătre toată Natăra, este garanțiea fericierei viitorălă neamălăi săă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Kwestiuni Agrikole.

II. INSEKTELE VĂTĂMĂTOARE.

Ordinsă.

Lepidoptere.

Între papilones saă flățarile de zi, sîntă: *Papilio Brassicae* saă flățare de varză (fig. 50). Omida achestăi flățare face strikățiunii foarte mară în grădini și legămi, kăți mănînkă toate felăriale de varză: gălii, konopide și rapîțz; ea nă nămai kă mănînkă frănzele achestoră legămi, çi și mînjeshte frănzele remase kă eskremențele (balăga) ei, prin çrmare acheste plante se vestejekă kă totălă. Flățarile achesta se arată primăvara în grădini de legămi, o femelă năne atănci kîte 500—600 de oăz. În 14 zile esă omide galbine din acheste oăz, kă kapă negră, însă pe çrmă se skîmbă și devină verzișoare, kă o vară galbîț pe snăpare și măte nete negre pe koră. În trei săptămîni, omida e bine kreskă și devine nimfă; în achestă stare remine 14 zile, pe çrmă ese flățărălă kare are arini albe, nămai kolăzarile din ainte ale a-

riniloră sîntă negre, dar femela are și niște nete negre în mizlokălă ariniloră sale. Femela tînră kîndă abia e năskă, adekă la închenăstă lăi Așrăstă, îndată năne oăz din kare esă ear omide; acheste omide de çenerațiunea a doăa, fakă în grădini de legămi înkă mai măte narăbi de kîtă cele d'întii. Mizlokălă celă mai vînă d'a skăpa legămile de acheste insekte vătămătoare, este d'a nimici nimfale (kolăte) verzișoare—albe ale achestei insekte din amîndoăe çenerațiunile în Izăie saă în toamă, și a prinde femela pînă kîndă n'a nășă oăz și a o nimici.

Papilio Crataegi. Çine n'a vătășă pe achestă flățare albă kă vine negre pe arini, kare se çină kîte sate la ză lăkă grămădiți, mai kă seamă kătre seară și dimineața? Dar poate kă toți năștișă kă achestă insektă este zălă din çei mai vătămătoră pentră nomă; adekă dăne ce larva lăi

a mîncatî frînza şii foile pomîlorî, în lîna lîi Maiî şii Işnie, atîncî vine şii fîstîrîle în per-soanî şii strîkî a ceea ce larva sa a lîsatî dîne eî. Femela pîne 150 de oazî galbîne lîcîtoare grîmîdîte în grîmezi potînde şii le depîne pe fađa de sîsî a frînzei; în lîna lîi lîlie eî larve tîne, galbîne kî kapetîle negre karî învelîesî frînza kî o uestîrîrî fîntî par' kî arî fi de mîtase, şii apoî închenî a o mînka, adekî nî-maî parlea moale a frînzei mînînkî, pe kîndî parlea tare (perîvîrî) o lîsî. Dîne ce a strîkatî o foaie, închene a strîka totî în adestî modî şii a doîa şii a treia mîntî kîndî aî strîkatî toate foile şii pomî, akîmî pomîlî e prîpîditî. Dar kîndî închene toamna, larvele adestea kare se ւîntî pe foî aî şii instîntî kîrîosî kî leagî prin fîrele de mîtase kare skotî din gîrî, foile sî-bîte pe şnde se ւîntî, de rîmîrîle arborîlorî ka sî nî kazî. În adeste kîbîrî artîfîcîale, larva remîne nemîskatî ka moartî toatî earna; însî prîmîvîara kîndî închene frînza a eî, se dem-tentî şii eîle şii închenî lîkrîrea lorî de strîkîcîne kî o pîtere înkî şii (maî mare de kîtî în anîlî trekîntî.

Mîzlokîlî çelî maî bîntî d'a skîka pomî de adestî bîcî eî este d'a kîlece oazîle şii larvele tîne saî kreskîte, (atîncî aî skîmbîlî ko-loarea şii sîntî negre pe sînîre, kî doîlî verî galbîne în lîncîmea kornîlî lorî şii sîntî ako-perîte kî perî albî şii negrî) şii sî arzî kîbîrîle lorî earna.

O împreçîzîre kîrîosî este la adestî fîstîrî, kî kîndî eîle din goroame, sloboade din me-zîlî kîte-va pîkîrî roşî kare kadî pe foî şii kare a datî okazîne la prîçîdîçî de ploî de sînce.

În raportîlî frîmîseçî lorî între fîstîrî de zi mençîonemî.

Gastropacha procesionis. Larva adestî fîstîrî kare trîeşte pe stejarî şii î este vîtî-mîtoare, aratî o çîrkîmstançî kîrîosî kî noan-tea eîe afarî la plîmîlîrî în bande perçîlate ka la o proçesîne solemnelî şii dîmîneçî se în-torçî ear în ordînlî adesta în kîbîrîle lorî; apoî uestîrî saî kasa de mîtase nî învîeşte nîmaî o larvî, çî toatî soçîetatea din kare în lîna lîi Ağıstî eî fîstîrî. Kîndî se pîne pe pîlelea

omîlî, prodîkî o mînkîrîme şii kîarî o înlîma-çîne a pîlelî. O sneçî dîn adestî fîstîrî nîmîtî *Gastropacha Neustria* (fig. 39) e foarte vîtî-mîtoare pomîlorî, kîçî femela lîneşte oazîle sale ka şîntî înelî împreçîzîlî mîçîrîlorî şii ramîrîlorî tîne, apoî larvele kare eî, strîkî pomî; oazîle adestorî fîstîrî sîntî lî-pîte şîntî de alî printî o materie kleîosî kare face kî nîçî ploîle îernei nî poate sî le des-lîneaskî.

Phalaena noctua (fig. 40). La noî adestî insektî e parî, însî în parlea nordîkî a Eşronelî agrîkîlorî se temî de dînsa kîçî poate sî ame-rînce rekolte de grî şii de sekarî. Gîvernîlî Rîsesî a çotarî o premîe pentre açela kare va arata mîzlokîlî çelî maî sîçîrî prin kare poate skîna agrîkîlorî de adestî înekî predstîblî.

Phalaena romana (fig. 42). Adestî fîstîrî frîmosî e vînotî kî mîrele şii perîle noastre se çmple de vermî. Femela adestî fîstîrî pîne oazîle sale în lîna lîi Maiî în floarea merîlorî şii a perîlorî, şnde, neste neste pîçîne zîle eîe o larvî (verme) kare remîne în întîrîlî pomîlî nîntî înaintea matîrîçîlî lî, (kîndî nî s'a kontî înkî) şii kare face kî adeste poame kadî prea de tîmpîrî dîn arborî. În natîrî sîntî-mînî larvele adestea aî sfîrîntî kîreştere a lorî, apoî eîle dîn poame şii fakî nîşte uestîrî albe de mîtase în kîntîrîle kîçîlorî de arborî şii akolo se askîndî. Dîne kîte-va zîle eî fîstîrî perfekçî, pîne oazîle lorî în poamele marî şii maî kî seamî în merî çelî maî bîntî, de şnde se desvolî înkî maî mîle larve (vermî) de kîtî dîn çeneraçînea întîea. (Fig. 42 a) aratî o bîkatî de mîrî kî larva întînsîlî.

Kîrîçînele kîntîrîlorî de arborî de pomî prîmîvîara spre a nîmîçî kîbîlî insektîlorî de akolo şii nîmîçîrea poamelî strîkate, vorî a-çîta mîlî în kontra pesîndîpeî adestelî insekte.

Phalaena pyralis (fig. 41). Adestî sneçî şii mîle atele şborî la lîmîntî kîndî o vîdî, şii s'arînkî kîarî întînsî. Adestî sneçî mîkî trîeşte pe merî şnde face kîbîlî eî (fig. 41, a) pe parlea de çosî a frînzei învîlîndîse akolo întî o uestîrî albe dîn kare insektî perfekçî eî în lîna lîi Septembrie.

Phalaena granella saî insektî (çîrçîçî) de

секарь ши гриѣ (fig. 43). Aчeastъ insetъ este pericъloasъ pentrъ magazii de секарь ши гриѣ; se aratъ в лъна лѣи Maiѣ, Iunie ши Iulie; feme-ла пъне atънчѣ оаъле sale в боавеле de гриѣ ши de секарь; ларвеле тинере вгъзрескѣ боавеле de гриѣ, в пълъндѣ маѣ мълте боаве къ цесътра лорѣ, ши astѣ-фелѣ sнтѣ в старе съ нимичеаскѣ мълциме de гръмеzi de секарь ши гриѣ. В лъна лѣи Августѣ ши Septembrie ларва се пъне не пъреци магазиеi, devine нимфъ ши ремине аколо тоатъ earна, iar примъвара devine флътре.

О алъ sneцъ de гърърицъ este *Tinea pyrophagella* (fig. 45) каре се цине маѣ къ seamъ в гриѣ, адекъ се цине в интрълъ бовълѣи ши тълпнкъ тоатъ фъна динтрънсълъ не кндѣ не din афаръ нъ s'aratъ ничѣ о жрмъ de ачeastъ стрикъчиъне.

Мизлокълъ челъ маѣ вълѣ d'а скъпа гриълъ ши секара de ачeste insete, este deаса влнтъраре ши къръение, apoi nenstндѣ скъпа ничѣ atънчѣ, съ machine гриълъ ши секара de фънъ.

Phalaena crinella saѣ молете de хаине (fig. 44) Ларва ачestei insete се цине в поставѣ ши лпаноме фъкте къ пърѣ de каѣ ши в вълпѣ не каре ле стрикъ; inseta ачeasta се обсервеазъ свърндѣ поantea в зилеле de варъ в каселе оаменилорѣ апропиндсе de лъминареа aprinsъ, не кндѣ zioa shade линуитъ в дъланъриле de хаине ши в алте локъри обскъре, ларва еѣ вни фаче о касъ чилндрикъ de материи линоасе saѣ пъроасе знде се цине; ea фаче в поставѣ ките одатъ галерии лънци, din интервалъ в интервалъ фаче ши гъръри ши аша прълъдеште поставълъ. Nъмаѣ earна нъ се в-

мълдеште. Aerisirea хаинелорѣ, салтелелорѣ ши вълпилорѣ ши вълтаеа къ пъеле, не скапъ de ачeste insete прълъditoаре.

Phalaena alucida saѣ флътрѣле de тълчешѣ (fig. 46), are аринѣ галвине, динтре каре челе din дърътѣ аѣ треѣ пене мичѣ. Не мизлокълъ аринелорѣ din аинте аѣ о легътръ рошие; ларвеле еѣ верзи ши пъроасе се цинѣ не тълчешѣ (fig. 46 a) ши не trandafirii din гръдинѣ кърора ле тълпнкъ вобочѣи ши мъръри ши аша ѣ стрикъ.

Papilio machaon saѣ коада рндърелелорѣ (fig. 48) е галвинѣ къ о гарнитъръ nearгъ ла марцине, аринеле din аинте sнтѣ пълтате ла марцине; лънцимеа лѣ е de 12 линѣи ши лърцимеа de 38 линѣи.

Vanessa antiopa saѣ мантаоа de жале (fig. 49) е de колоаре оакешъ къ о гарнитъръ галвинѣ ши къ nete vinete вainteа марцинеѣ estepioаре; лънцимеа лѣ е de 11 линѣи ши лърцимеа de 34" Dar внтре флътрѣи de кренъскъле manginemѣ.

Sphinx atropos saѣ капълъ de морътѣ (fig. 47), аринеле sale din аинте sнтѣ negre-оакеше вълтндѣ че-ва в галвинѣ, аринеле din дърътѣ sнтѣ галвине къ доътъ легътрѣи negre, лънцимеа е de 2" 1/3 ши лърцимеа е de 4", dar чиркъстанца чеа маѣ кърѣоасъ ла ачестѣ флътре este къ пе суинаре поартъ зндѣ desemнѣ каре seamънъ в-токмаѣ къ капълъ snѣи omѣ морътѣ; astѣ-фелѣ Natъра е плинъ de arte, de frъmъsece ши d'o ввенциъне admirabilъ а армониеi колорилорѣ ши а релъларитъциуi desemнелорѣ ла ачeste мичѣ креатърѣ але еѣ, че се втмескѣ флътрѣи.

КОМНИКАЦИОННИ ШТИПЦИФЧЕ, МИЧИ.

Parafinsъ ши fotocensъ, artikole noѣe de л-минаре. Желе din deskoperirile челе маѣ фрмоасе але kimieѣ moderne, este deskoperirea парафинълѣи ши а fotocensъ de кървъни fosili. Fotocensъ este зндѣ фелъ de знтѣ каре seamънъ къ знтълъ de лемнѣ, dar парафинълъ este о materie solidъ ши алъ влтокмаѣ ка spermangetълъ. Amндоже konstitse зндѣ artikolъ foarte вълѣ ши ефинѣ pentръ лъминъри. О лъминаре de парафинѣ арде de доътъ опѣ маѣ лъminosъ de китѣ о лъминаре de сеѣ. Dakъ не адъ-

чешѣ а minte, къ секълъ, чеара ши знтълъ de лемнѣ се skъmpeskъ din zi в zi маѣ мълтѣ, о съ admirънтъ kimia modernъ каре а гълитѣ материи noѣe de лъминъри skoпндъ-ле din кървъни fosili карѣ се а-флъ в кълъцими immense в пълмнтѣ. Ама dar негрешитѣ къ генерациънѣле витоаре ворѣ авеа лъминъри мълтѣ маѣ фрмоасе ши мълтѣ маѣ ефине de китѣ noi. Dar че skamatorѣ admirabilъ, d'а skimъа кървъни в spermangetълъ!